

DIVERGENT 1967: I. NEGOIȚESCU

Doru SCĂRLĂTESCU

Prof. univ. dr., Universitatea
„Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Sosit intempestiv și fără scrisori oficiale de acreditare în eminescologie, la câțiva ani după eliberarea sa din închisoarea de la Jilava, unde ispășise, în urma unui proces politic, o nedreaptă condamnare, într-o carte apărută în toamna lui 1967 (dar elaborată în anii imediat următori războiului mondial), cu un titlu aparent neutru, *Poezia lui Eminescu*, devenită repede un adevărat bestseller, I. Negoitescu cere imperios o revizuire de ierarhii în cuprinsul acesteia, printr-o recuperare și o redimensionare valorică a postumelor, vădit favorizate, în divergență calmă, dar apăsată, cu autoritățile critice mai vechi sau mai noi, ce pariau pe antume, cunoscute îndeobște din edițiile Maiorescu. Cazul extrem fusese cel al lui Garabet Ibrăileanu, o dovadă crasă de cecitate critică, pe care autorul nici nu se mai obosește să-l amintească. Un prim semnal, să remarcăm, al despărțirii de înaintași, cu trimitere directă la mentorul junimist, ce păruse incomodat de „desfrâul imaginativ” eminescian, Negoitescu îl lansează cu zece ani mai de vreme, în 1957, într-un articol despre Duiliu Zamfirescu romancier, cu această referință, trecută cu vederea de comentatori, la autorul *Luceafărului*: „Asupra poetului, Maiorescu și-a exercitat înrâurirea sa academizantă spre a înfrâna delirul vizionar al tânărului romantic (excluderea strofei cosmic-orifice din *Luceafărul* e revelatoare), îndreptând atenția genialului stihuitor spre «mânuirea perfectă a limbii», spre «deplina stăpânire a formei clare», «melancolia impersonală» și «înalta abstracțiune», încât poezia lui să devină «statua ei albă, cu surâsul ei blând», ce stă «senină asupra haosului»¹.

¹ I. Negoitescu, „«Anna» și stilul academic”, în *Viața Românească*, nr. 9, 1957, reprodus în *Scriitori moderni. Studii și însemnări critice* (Negoitescu 1966: 125-126).

Preluând o primă jumătate de schemă interpretativă de la Călinescu, pentru ușurarea demersului, Negoțescu împrumută de la vechii greci termenii de bază ai studiului său, *neptunicul* și *plutonicul*, scuturați oarecum de semnificații colaterale, mai vizibil mitologice (trimiteri la zei-tățile panteonului elin)² ori astronomice (planetele ce vor lua ulterior numele acestora), și păstrând, explicit, programatic, conotațiile geologice. O ramură a geologiei, mineralogia, le numără la categoria rocilor magmatice sau ignifuge, pe cele plutonice, de o rară frumusețe, produse prin acțiunea uriașelor temperaturi din centrul pământului³. Dacă G. Călinescu vorbise odinioară de un „sentiment geografic” dobândit prin aventura sa pe marile suprafețe ale operei eminesciene, Negoțescu vine acum, iată, în răspăr politicos, dar fără concesii, cu marele critic, cu un „sentiment geologic” al aceleiași poezii, în numele căruia proclamă frumusețea inegalabilă a regatului ei subteran, cu magme fierbinți, limbi de flăcări vineții și otrăvuri distilate, ale cărui stranii și fascinante megaloposuri se numesc *Memento mori*, *Povestea magului călător în stele*, *Mureșanu*, *Demonism*, *Diamantul Nordului*, *Sarmis-Gemenii...*

Formate prin schimbarea categoriei gramaticale (substantivizarea adjectivului), noile etimonuri dobândesc la autorul nostru rang de categorie estetică, precum *sublimul*, *tragicul*, *pitorescul*, *grotescul...* Cu aplicație la Eminescu, autorul își asumă necondiționat plutonicul și se declară în deplină, la vedere, divergență cu neptunicul, chiar dacă mai târziu, mai mult de ochii lumii, o parte din ea scandalizată, și-a mai moderat și nuanțat opiniile⁴.

² O perspectivă excesiv mitologizantă îl conduce pe universitarul piteștean Mircea Bârsilă la așezarea poemelor „plutonice” eminesciene „sub semnul ossianismului” (Bârsilă 2013: 112), ceea ce e, să recunoaștem, departe de intențiile lui I. Negoțescu, nesusus de „celtomania” care a făcut ravagii în epoca napoleoniană.

³ V. *Dossier pédagogique pour l'exposition permanente Minéralogie, Musée d'histoire naturelle de Fribourg, Dossier préparé par Madeleine Klingshirn*, Octobre 2011: «Les roches plutoniques (ou intrusives) sont constituées de minéraux parmi les plus grands et souvent les plus beaux du monde. Lorsqu'un magma pénètre en masse dans les couches inférieures de la croûte terrestre, il se solidifie peu à peu en donnant des roches grossièrement grenues, massives et peu poreuses... Les roches plutoniques renferment souvent des éléments rares et sont les roches mères de nombreuses pierres précieuses telles que le beryl, la tourmaline et la topaze».

⁴ S-a mers până acolo încât Negoțescu a fost numărat printre „detractorii” poetului. Astfel, bunăoară, Nicu Caranica, fost asistent al lui Ramiro Ortiz, autoexilat și el în Occident în anii regimului comunist, într-un eseu din 1993, vorbește de „ciopârțirea

Până la urmă, el nu este chiar singur în proiectul său, ca să spunem așa, de simbolism formal mito-poetic. O estetică a dihotomiilor construite pe suport mitologic e de bogată tradiție în gândirea europeană, începând cu Platon. Acesta îi deplânge în dialogul său *Sofistul* pe „cei vechi” care „sufereau, după cât se pare, de o anumită lene și lipsă de discernământ cu privire la clasificări, urmare fiind o gravă insuficiență de denumiri” (*Sofistul*, 267 d.) și, în consecință, îl pune pe eroul său, Pausanias, în *Banchetul*, să disocieze între *Afrodita cerească* și cea *Obștească* (Platon 1992: 25-26). O disociere ce va avea un puternic ecou, mai întâi, în filosofie (vezi, în Renașterea timpurie, lucrarea platonicianului gnostic-creștin Marsilio Ficino, *De Amoreo Commentarium in Convivium Platonis*, 1469), apoi, în arta plastică (celebrul tablou de la galeria Borghese al lui Tiziano, *Amor sacro e Amor profano*, 1515), în muzică (un secol mai târziu, în baroc, cantatele, tot ale unui italian, Maurizio Cazzati), în fine, cu o lungă carieră în exegeza modernă a liricii erotice. Dar modelul clasic rămâne filosoful german din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Friedrich Wilhelm Nietzsche, cu celebra sa opoziție din *Nașterea tragediei* dintre *dionisiac* și *apolinic*, în termenii profesoarei de filosofie de la Amiens, Angèle Kremer Marietti, simplificând mult lucrurile, dintre „simbolul excesivității”, primul, și „simbolul măsurii”, al doilea. Ea e destul de aproape de schema schizoidiană a lui Negoïtescu, care, de altfel, o și citează în câteva rânduri, cu aplicație mai ales la poemul *Memento mori*, unde episodul Grecia antică, mai întâi, prin „jocul nimfelor cu apa, cu oceanul ce le naște, redă luminozitatea naturii, senzualitatea senină, apoli-

lui Eminescu” prin respingerea antumelor și supraevaluarea postumelor (Caranica 1993). „Departate de a fi «*distrus*» antumele, declarase însă clar Negoïtescu, cu ocazia unei anchete literare, le-am servit, aruncând asupra lor reflexele strălucitoare ale postumelor” (Negoïtescu 1975: 251). Mai târziu, în capitolul dedicat poetului în celebra și mult discutată sa *Istorie a literaturii române*, ce se deschide amplu cu marile postume așezate sub semnul „plânsului lăuntric al cosmosului!”, Negoïtescu menționează (totuși; ca un fel de cedare a propriilor exigențe în fața gustului comun), și „scrierile poetice care au asigurat faima lui Eminescu în vremea sa și care se situează pe linia sentimentală a lui Eichendorf, a lui Lenau, a lui Heine, mănoasă la poetul român în versuri cu totul remarcabile adeseori, nedezmințite capodopere, în care forma interioară a lirismului se cristalizează exterior fără ca perfecțiunea să-i afecteze puritatea”: *Laclul*, *Peste vârfuri*, *Afară-i toamnă*, *O, rămâi*, *Diana*, *Oda...*, *Și dacă...* Dar, consecvent vechilor sale idiosincrazii, nicăieri nu pomenește de *Luceafărul*. Nimic, ca să mai dăm un exemplu, despre *Scrisori* (Negoïtescu 1992: 128 și urm.).

nicul viu”, dar și unde, mai apoi, negurosul Orfeu devine „cântărețul unei Elade dionisiace” (Negoïtescu 1995: 77-78). Nu credem că exagerăm vorbind de o viziune accentuat nietzscheană în judecarea actului artistic de către Negoïtescu, căruia i s-ar potrivi caracterizarea făcută de Benedetto Croce în 1902 gânditorului german: „Tot printre artiști decât mai degrabă printre filosofi ar trebui amintit Friedrich Nietzsche căruia (tot așa cum s-a spus despre Ruskin) i-am face o mare nedreptate dacă am vrea să-i expunem în termeni științifici afirmațiile estetice, supunându-le criticii pe care nu e greu să le atragă în această privință...” (Croce 1970: 467). Nici exegetul român nu a dus lipsă, cum vom vedea, de astfel de critici. Tot atât de bine s-ar potrivi tipului de critică „exaltat-evazionistă” practică de Negoïtescu aceste rânduri scrise mai târziu, în 1939, de K.E. Gilbert și H. Kuhn despre același exponent al „metafizicii în criză”, către finele secolului romantic: „Judecarea frumosului... nu are nici o întemeiere pe calitatea obiectelor reale. În consecință, e necesară o stare de exaltare spre a ne ridica deasupra evaluării sobre și raționale a realității date” (Gilbert, Kuhn 1972: 445). Alt motiv de reproș din partea contemporanilor! Dar există totuși o diferență de anvergură. La Nietzsche, dihotomia funcționează la nivelul întregii istorii a artei antice grecești, așezând ramuri, genuri și specii diferite, tragedia și muzica, la un pol, epopeea și arta plastică (pictura și sculptura), la celălalt pol, în timp ce la Negoïtescu ea e aplicată la opera unui singur scriitor, Eminescu, dar și aici, restrânsă la paliere ale creației epico-lirice a acestuia.

Venind mai aproape de noi, să menționăm și disocierea făcută de Blaga, cu apel la vocabularul gnostic-creștin (mai degrabă necreștin, de unde reproșurile lui Dumitru Stăniloae), între cele două tipuri de cunoaștere, *luciferică și paradisiacă*. De altfel, în prefața de la ediția a treia, de la Junimea, 1980, Negoïtescu indică între „iboldurile” primite pentru scrierea cărții sale operele teoretice ale lui Blaga, care i-au deschis apoi noi orizonturi către Heidegger și Freud. Dar și în cuprinsul lucrării, o pagină întregă este dedicată asocierii de viziune și chiar de formă dintre Eminescu și Blaga, cel din *Pașii profetului*. Iată un exemplu: „Atât de blagiană în substanța sa, în ochiul vizionar, poezia plutonică a lui Eminescu, ce își revelează potențele de abia o dată cu ultima senzibilizare a gustului nostru prin lirismul magic-metafizic al lui Lucian Blaga, își manifestă aici chiar asemănările formale” (Negoïtescu 1995: 93). În fine, să menționăm și, în descendența directă a lui Negoïtescu, mărturisită franc, demersul din 1984 (la zece ani după exilul în America) al

lui Virgil Nemoianu privind „principala dihotomie a romantismului” și anume, „opoziția dintre grandioasele fantezii și viziuni ale epocii revoluționare (*high-romanticism*) și reveriile, sentimentalismul și ironiile complicate ale perioadei post-napoleoniene” (faza 1815-1840 numită *Biedermeier*)” (Nemoianu 1998: 5). La Eminescu, procesul de recuperare a „romantismului înalt” s-a făcut, zice profesorul newyorkez, „oarecum clandestin” prin manuscrise publicate postum. Maioreescu, „mentorul riguros victorian” al esteticismului românesc, a impus „suprimarea” acestuia, în favoarea „aspectelor realiste, grave”. De aici, „aspectul schizofrenic al operei poetului”, opoziția dintre „neptunicul” diurn și „plutonicul” nocturn (Nemoianu 1998: 176-177)⁵. La capătul „lanțului trofic” interpretativ, în sensul transferului permanent și necesar de energie (critică), îl găsim pe universitarul bucureștean Caius Dobrescu cu o nouă dihotomie la nivelul receptării, între poetic și gazetăresc, *spațiu privat* și *spațiu public* (Dobrescu 2004). În privința *plutonicului*, în viziunea lui Negoïtescu un solid concept identitar pentru poezia eminesciană, să mai menționăm cu titlul de curiozitate, utilizarea lui aproape concomitent (aceiași ani '50, postbelici), în definirea poetului afin francez, Gérard de Nerval, de către spaniolul Eduardo Aunós Pérez. Într-un amplu eseu scris cu ocazia centenarului morții lui Nerval și prezentat la Institutul Francez din Madrid, scriitorul și gânditorul catalan vede în personajul unei nuvele neterminate cu subiect vienez, *Pandora*, „tendențele platonice și plutonice” ale romanticului francez. Mai departe, în secvența intitulată *Simboluri și mituri în opera lui Nerval*, opțiunea acestuia pentru curente ezoterice începând cu cele ale creștinismului timpuriu și până la versiunile moderne ale abatelui mitolog Antoine Banier ori ale lui Louis Claude din Saint-Martin, „le philosophe inconnu”, sunt argumente evidente pentru demonstrarea „caracterului plutonic” al personalității nervaliene⁶. Așadar, un

⁵ Sunt evidente trimerurile la Negoïtescu, primit cu superlative la apariția cărții din 1967 („eveniment excepțional în istoria criticii noastre”) în recenzia sa din „Viața Românească”, nr. 1, ianuarie 1968.

⁶ Reproducem *in extenso* pasajul: „Voilà une preuve parmi tant d'autres du caractère plutonien de la formation ésotérique de Nerval. Ses plus illustres antécédents se trouvent dans le «martinésisme» et le «caïnisme» du juif alexandrin Philon. Les initiations «cabiriennes» de l'Abbé Banier influencèrent aussi sa pensée poétique à sa dernière époque” (Pérez 1956). *Gérard de Nerval et ses énigmes*, Aryana et Gérard Vidal éditeur, 1956). Eduardo Aunós Pérez este și autorul cărții *Gerardo de Nerval «el Desdichado»*, Colección El Grifon, Madrid, 1953.

alt romantic plutonic. Nimic nou sub soare. Plutonicul nu e patrimoniu național. Și nici unul exclusiv romantic. Literatura română modernă nu duce lipsă de plutonici, unul din ei fiind, în viziunea aceluiași Negoieșcu, colegul său de generație și de „cerc” sibian, Ștefan Augustin Doinaș (Negoieșcu 1971: 31-37).

Dar să revenim acum la „divergența” lui Negoieșcu. Să observăm că acesta e divergent mai întâi în raport cu el însuși. Aspectul ține de alcătuirea complexă și contradictorie a propriei sale ființe. Primul care a observat structura bipolară a personalității tânărului poet și critic ardelean a fost Eugen Lovinescu, adresantul și beneficiarul scrisorii-manifest trimisă de acesta în numele Cercului Literar de la Sibiu, în primăvara lui 1943. În *Planeta de scriitor tânăr*, publicată peste o lună, în „Timpul”, 24 iunie 1943, mentorul declarat al cerchiștilor sibieni vine cu imaginea unui tânăr „altfel”, un „exemplar singular, unic poate”, făcut din contradicții: asemeni romanticului Shelley, „angelic, extatic și totuși cuprins deodată de impulsuri dionizice (plutonice, am traduce noi astăzi)” (Negoieșcu 2007: 12-13). Structura scindată, contradictorie, a fostului lider „cerchist” îl va face peste mulți ani (în 1993) și pe Marian Papahagi, într-o încercare de sinteză asupra unei personalități fatalmente inaderente la sinteză, să-l așeze „sub semnul contrastelor ireducibile”, oscilând între „înclinația spre suprarealism” și „misterul lui Blaga”, între „aderența la legionarism” și „liberalismul lovinescian”, între „dandism” și olimpianismul goethean... De unde un sentiment de nesiguranță și inconfort, întâlnite și la alți exegeți ai acestuia: „Însemnările ce urmează n-au în nici un fel pretenția de a desena un portret, fie el și imprecis: ele sunt destinate cel mult să certifice rapsodic sentimentul de constantă uimire însoțită contradictoriu de admirație și neaderență ce nu m-a părăsit niciodată citind textele lui I. Negoieșcu” (Papahagi 1994: 11). Fața „angelică” a lui Nego (cum îl alintau prietenii) e de natură să-i înșele pe comentatorii săi ulteriori, precum M.N. Rusu, un alt intelectual român ce alege calea străinătății, care, cu ocazia apariției volumului despre Eminescu, îl situează pe autor în categoria „criticilor celestiformi”, abstrăși din real, pentru a locui în „lumea poeziei”, oricum, incompatibili cu „tipul vulcanic sau agresiv” (Rusu 1969: 76). Dar Negoieșcu însuși pare să refuze o astfel de încadrare tipologică, în care-l așază, într-o cronică din 1947, nu fără subtilă ironie, mai degrabă pe G. Călinescu, cel repede și comod pliat la comunismul postbelic: „e tipul criticului serafic, floral, paradisiac, muzical ca un menuet, de la exterior până

la suflet, de la maniere până la idee”. Mai târziu, către sfârșitul vieții, într-o convorbire cu Marta Petreu, Negoïtescu va spune mai tranșant lucrurilor pe nume, referindu-se la același Călinescu, veșnicul termen de referință la care el era raportat: „Călinescu a scris de pe culmile optimiste ale realizărilor lui ce-l încântau. Eu am scris în prăpastie, adânc îngrijorat. Optimismul (citește oportunismul) l-a mânat pe Călinescu în parlamentul comuniștilor. Grijiile mele m-au târât în temnițele comuniste”⁷. Istoria confirmă aceste afirmații: în aceeași perioadă în care textul cărții despre Eminescu, după la Editura de Stat, e adus ca un „corp delict” la procesul politic intentat lui Negoïtescu în 1961, în urma căruia va fi încarcerat la Jilava, G. Călinescu publică în „Viața Românească”, nr. 4-5, 1964, *Contradicțiile erei burgheze oglindite în ideologia lui Eminescu* (un alt „optimist”, Tudor Vianu, afișase și el pe prima pagină a „Gazetei literare”, nr. 20, 14 mai 1959, articolul său *Intelectualii și socialismul*). Asta e viața, nevoia de supraviețuire îl obligă pe intelectualul român la neplăcute compromisuri⁸. Ca să fim dreți, nici Negoïtescu nu scapă din capcana acestora, în anii tulburi de după eliberarea din închisoare el compunând un ditiramb pentru Mihai Beniuc, poet de altfel onorabil la ora debutului său literar (vezi *Cântece de pierzanie*, 1938), dar devenit, imediat după război, promotor al proletcultismului și strateg al realismului socialist, răsplătit într-aceasta de regim cu înalta distincție de „Erou al muncii socialiste” și titlul de academician. Citim cu uimire în „Revista de istorie și teorie literară”, nr. 2, 1974, rânduri despre cel ce ocupa, chipurile, „un loc însemnat” în literatura română, fiind „cel mai percutant poet al iubirii, după Eminescu”. „Marele poem” beniucian *Drumuri* e nici mai mult nici mai puțin

⁷ Interviu din revista „Amfiteatru”, an. II, nr. 9, 1991, reprodus în Marta Petreu, *Conversații cu...* (Petreu 2004: 23). Nici după eliberarea din închisoare, în epoca de „liberalizare controlată” a lui Ceaușescu, Negoïtescu nu a avut o viață tocmai comodă. Cristian Vasile reproduce cuvintele scriitorului înregimentat politic Simion Pop, absolvent de „Ștefan Gheorghiu”, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, rostite la o întâlnire „de lucru” de la Universitatea bucureșteană (26 iunie 1969): „În activitatea partidului și statului se manifestă aspecte negative, prin faptul că în domeniul filosofiei și al istoriei literare, mai puțin al economiei politice, și-au făcut apariția idei străine, o serie de figuri străine cum sunt : Negoïtescu, Grigore Popa, Noica, Veverca și mai știe dracu care” (Vasile 2014: 149).

⁸ Vezi în această privință capitolele *Scriitorii între cedare și ambiguitate și G. Călinescu și alte demisii morale* din cartea lui Cristian Vasile, *Literatura și artele în România comunistă: 1948-1953* (Vasile 2014: 85-87).

decât „o capodoperă a lirismului nostru modern” în care „confluența” cu Eminescu are loc „la nivelul de amară demnitate a *Odei în metru antic*”. *Drumurile* lui Beniuc și *Oda* lui Eminescu! Hotărât, Negoïtescu a semnat un text scris de altcineva. Căci Negoïtescu cel autentic e autorul ce scrie înfriguratele pagini despre postumele lui Eminescu, așezate sub zodia plânsului cosmic al Demiurgului, în anii când în vitrinele librărilor se lăfăiau studiile de „exegeză” eminesciană pe linie exigent-partinică ale unui Nicolae Moraru⁹ și Ion Vitner¹⁰ ori edițiile cu prefete proletare ale aceluiași proaspăt

⁹ Volumul lui Nicolae Moraru, *Studii și eseuri* (Moraru 1950), cuprinde amplele „studii”: *Mihai Eminescu și timpul său* (pp. 247-276) și *Adevărata față a lui Eminescu* (pp. 277-313), mostre, în intenția autorului, de „analiză marxist-leninistă”, în îndârjită opoziție cu „Junimea reacționară”, cu Maiorescu („pretinse adevăruri”), cu Rădulescu-Motru, G. Călinescu, E. Lovinescu, N. Iorga, „fascistul I. Petrovici”, Tudor Vianu, care n-au sesizat faptul că opera poetului a fost „un răsunet puternic al chinului maselor populare”, deși nu pot fi trecute cu vederea nici „poziția contradictorie a poetului”, „inconsecvențele lui” și, mai ales, crima de a nu fi înțeles „rolul istoric” al clasei muncitoare. Ne oprim, socotind-o semnificativă pentru momentul în care Negoïtescu construia pledoaria sa pentru valorificarea postumelor, asupra secvenței dedicate manuscriselor lui Eminescu. Academia reacționară, zice acesta, „a pus mâna pe opera lui (socotită de Maiorescu ca nepublicabilă), păzind-o de mase, transformând-o în bunul câtorva”. Abia acum, noua Academie R.P.R. a pus aceste manuscrise la îndemâna cercetătorilor care „caută să redea poporului pe Eminescu al său, cel adevărat și fierbinte”. Analiza la *Miron și frumoasa fără corp* e simptomatică pentru o astfel de exegeză: „Fuga după himere, după visuri rupte de realitate este înfrântă de realitatea vieții. Ce săracă apare astfel lumea «frumoasei fără corp», rece și goală de conținut, ce plină de viață, imagini, sentimente și frământare e partea în care se zugrăvește traiul oamenilor adevărați, dragostea și preocupările lor. Însăși limba poetului e aici mai colorată, imaginile mai pline. Miron este înfrânt. Visul rupt de realitate îi arată că viața există numai pe pământ. Se întoarce la soția lui. Și când începe a-și readuce aminte de «cea fără corp»... moare. Altă ieșire nici nu se putea găsi. Poetul a fost fidel adevărului vieții. Și acesta învinge totdeauna ce i-a stat în putință pentru a-l împiedica să fie un poet activ și nu «nemuritor și rece», pentru a lua operei sale caracterul combativ, atât cât îl are” (Moraru 1950: 313). Pentru înțelegerea epocii și a faunei cu pretenție intelectuală ce o populează, să dăm cuvântul unuia care a cunoscut-o din interior, profesorul de politologie de la universitatea Maryland, Statele Unite, Vladimir Tismăneanu, cu această postare *on line* din 21 feb. 2012, sub titlul *Ilegalistul basarabean Nicolae Morar (1912-1998), unul dintre zbirii culturali cei mai inveterați din anii '50*: „Moraru a fost un impostor, un semidoct cu ifose a cărui cultură, precară și superficială, se limita la un marxism primitiv și la canoanele esteticii realismului socialist. A fost un rusificator înverșunat al culturii

academician Mihai Beniuc. Negoïtescu cel adevărat e cel ce-i reproșă, în *Însemnări critice* din 1966, chiar conducerii Corneli Regman, cu recent vizibile alunecări dogmatice, că ideile sale despre literatură „nu indică o gândire originală și nici alinierea la o estetică mai nouă, la o mai nouă metodologie”, iar proaspătului exeget al lui Lovinescu, Eugen Simion, nici el imun la cântecul de sirenă ale regimului comunist, „metoda de interpretare cam prea tradiționalistă, cam perimată, a descriptivismului analitic”, adecvată mai degrabă anilor 20-40 (Negoïtescu 1966: 264-265; Negoïtescu 1975: 237).

românești. Student neterminat, asemeni lui Răutu, lui Ștefan Voicu, ori Ofeliei Manole, a fost unul dintre militanții fanatici ai clandestinității comuniste... Vorbea apăsător despre «iestetica» marxistă... În timpurile în care democrații autentici precum Petre Pandrea, N. Mărgineanu, N. Carandino, Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu zăceau în închisori, când Lucian Blaga, Mircea Florian, P.P. Negulescu fuseseră eliminați din învățământ, când G. Călinescu, Tudor Vianu și Liviu Rusu erau supravegheați pentru fiecare cuvânt pe care-l rosteau, Nicolae Moraru, acest sfertodot cu tupeu, a prosperat, alături de alte figuri ale iesteticii de partid, între care un Marcel Breazu și un Nestor Ignat... A fost numit profesor universitar și șef al Catedrei de estetică la institutele de arte din București (1948-1968)”.

¹⁰ Alt „concurrent” al lui Negoïtescu, Ion Vitner, de asemenea o figură sinistră a proletcultului și realismului socialist, din 1948 cu funcții de răspundere în conducerea Uniunii Scriitorilor, înlocuitor al lui G. Călinescu la Catedra de literatură română a Universității bucureștene, vine și el în „eminescologie” cu perspectiva unui, cum se autodefineste, „om format în lumina învățăturilor lui Marx, Engels, Lenin și Stalin”. Cităm, ferindu-ne de orice comentariu, din articolul său din revista „Contemporanul”, nr. 40, 27 iulie 1947, *Poetul culorilor sumbre*, reluat în volumul *Pasiunea lui Pavel Corceaghin. Eseuri critice*, București, Editura de Stat, 1949: „Eminescu trebuie văzut astfel ca un caz tipic de intelectual în derută, care în ura sa împotriva burgheziei, în loc să utilizeze armele claselor de jos, utilizează armele marii latifundii. Este tocmai fenomenul care conferă întregii sale opere poetice nota predominantă pesimistă, lipsa de orizont și de încredere în mersul către progres al umanității. Mesajul său poetic, prin decepția profundă pe care o închide, prin mistica pe care o afirmă, prin cultul morții, prin idealizarea trecutului îndepărtat, prin evaziunea din cadrul realității cu ajutorul visului, constituie o încercare de ieșire din cercul strâns al realității concrete, agitată de mari contradicții economice, sociale și politice, mesajul unei clase decadente, agonice”. Ceva mai conciliant cu poetul devine marele urmaș al lui Călinescu în volumul din 1955, care se deschide cu capitolul *Revolta împotriva nedreptății sociale. Demascarea și condamnarea regimului burghezo-moșieresc. Împărat și proletar* (acesta, meritoriu doar pentru prima parte, cu proletarul „agitator”, plină de „avânt revoluționar”, căci partea a doua trădează „lipsa de unitate” a poemului, prin reîntoarcerea la filosofia „idealistă și retrogradă” a istoriei (Vitner 1955: 50).

Poziționarea insolită, „divergentă”, a lui Negoțescu în volumul din 1967 a fost imediat înregistrată de confrăți, mulți dintre ei salutând evenimentul apariției lui ca pe un moment de răscruce în exegeza eminesciană, al treilea, după cele marcate de Maiorescu și Călinescu¹¹. O adevărată „lovitură de teatru” scrie Mihai Ungheanu, unul dintre primii săi recenzenți. Chiar de la apariția, anterior, a unor ample secvențe de studiu în revistele vremii¹², e remarcată, cum e și firesc, de colegii de generație și de destin (detenție politică, pactul de nevoie cu securitatea), „cerchiști”, deschiderea generoasă a demersului său, un „punct de plecare către alte interpretări”¹³. O adevărată „revoluție” este declanșată de apariția cărții, generatoare de lungi dezbateri, uimiri, extaze, acte entuziaste de adeziune, respingeri (unele de prost gust, precum cea a lui *Ion Rotaru privind-l pe „ultimul și cel mai vajnic postumolatru”*), la care participă toată floarea criticii literare a momentului. Ea se constituie într-un incitant obiect de exercițiu metacritic pe care ne propunem să-l abordăm, din motive de economie de spațiu, cu o altă ocazie.

Rămân deschise o seamă de probleme ce merită, desigur, să fie luate în considerare. Una dintre ele este judecarea criticului cu apel la propriul său repertoriu terminologic: Negoțescu plutonicul. Din instrument operant interpretativ, termenul devine astfel unul reprezentativ. Dar cât plutonic încap în Negoțescu? Și când este el cu adevărat plutonic? Critica nu s-a decis încă. Profesorul sucevean Mircea A. Diaconu, într-o abordare recentă, detectează într-o etapă de tinerețe, antimodernistă, antilovinesciană, „o zonă plutonică în scrisul lui Negoțescu”, în timp ce opțiunea pentru „lovinesciana autonomie a esteticului” ar corespunde unei „zone neptunice a creației sale critice” (Diaconu 2016: 36-37). Pentru Petru Poantă însă, nu primul, criticul, ci ulti-

¹¹ A rămas în curs de desfășurare bătălia pentru locul patru. Ardelenii, cei mai combativi, o nominalizează pe Ioana Em. Petrescu. Tot de aici, Ioana Bot ridică și ea pretenții. Ieșenii vin cu regretatul Dumitru Irimia și cu școala sa de eminescologie. Bucureștenii nu par interesați de subiect și așteaptă provincia (propunerea validării momentului „Dilema 1998” ca o a patra bornă în eminescologie e desigur o glumă bună). Bucovina tace. Oltenia așijderea. Nici bănățenii nu s-au pronunțat încă.

¹² I. Negoțescu, *Poezia lui Eminescu*. „Steaua”, Cluj, 1967, nr. 1, ian., p. 57-71; nr. 2, febr. 1967, p. 58-80; *Glose eminesciene*, I-II. „Viața Românească”, nr. 3, mart., p. 86-99; nr. 4, apr., 1967, p. 112-124.

¹³ Nicolae Balotă, *Ion Negoțescu și „Poezia lui Eminescu”*, „Familia”, Oradea, nr. 7, iul., p. 12-13; vezi și Ștefan Augustin Doinaș, *Un anumit lirism și rădăcinile lui*, „Gazeta literară”, Buc., nr. 13, 30 mart., p. 7.

mul, scriitorul memorialist din *Straja dragonilor* („oglină autoreflexivă”, cu o recunoaștere francă a orientării sale deviant-sexuale), ar fi Negoțescu plutonicul (Poantă 2005: 583). Dar aici apare riscul extinderii excesive a semanticii termenului și, în consecință, „trădarea” intențiilor primului său utilizator.

O altă problemă e aceea a dificultăților comentatorilor în fața tipului de critică literară practică de I. Negoțescu în *Poezia lui Eminescu*. Rezervele formulate țin tocmai de neînțelegerea acestui tip de exegeză care nu e și nici nu vrea să fie demers strict științific, ci e, mai ales în prima lui parte, un text poematonic-litanic, ori mai degrabă un text muzical, un lung *mizerere*, pe tema perisabilității și a stingerii universale. Criticul însuși, la sugestia lui Horia Lovinescu, utilizând fragmente din carte, a scris libretul unei „cantate pentru două personaje”, *Eminescu plutonic*, pus pe note de compozitorul Aurel Stroe (textul apare în revista „Argeș”, nr. 9, septembrie 1970). Poate nu tocmai cel mai potrivit să aprecieze cartea lui Negoțescu era Al. Piru, a cărui unică metodă de analiză a operei lirice consta în... povestirea poeziilor¹⁴. Dar acuitate critică și vervă polemică profesorul bucureștean avea. Dincolo de „răutăți” ce-i stăteau în fire (cartea e „o mică lucrare”, o „broșură”), el remarcă fractura logică din fraza critică a lui Negoțescu. Marea din postume e plutonică, deși, prin definiție, ea ar trebui să fie neptunică. Poemul postum *Memento mori* e plutonic, în timp ce fragmentul desprins din el, *Egipetul*, doar pentru că e publicat în „Convorbiri...”, e neptunic. Îngerii sunt plutonici, dar strigoi neptunici. *Oda...* e neptunică o dată publicată, dar plutonică în variante... Limbajul critic „abundă în creații personale” (Piru 1968: 2). Dar tocmai aici era cheia problemei: introducerea criteriului rațional în judecarea demersului critic negoțescian e cu totul inoportună, el ținând, cum s-a mai spus, ca și obiectul său, de inefabil și ambiguitate. Manolescu era și el îndreptățit să se întrebe la apariția cărții: avem aici un Eminescu real sau unul virtual, „o pură posibilitate nerealizată, o fantomă care nu ne dă pace” (Manolescu 1967: 3). Acesta e și motivul pentru care, credem, deși recunoscut ca autoritate în domeniu, fixând o bornă de răscruce în interpretarea operei marelui poet, I. Negoțescu n-a făcut școală în

¹⁴ O metodă, se pare, rezistentă în timp, căci o regăsim la Al. Ștefănescu, în suita de exegeze, pas cu pas, eminesciene, cu apel adesea la un limbaj șmecheresc, motivat prin nevoia accesului la Eminescu a băieților de cartier.

eminescologie. Experiența sa rămâne unică și irepetabilă. Trebuie să ne mulțumim cu atât.

Bibliografie

- Bârsilă 2013: Mircea Bârsilă, „Ossianisme: une dimension significative de la poésie de Mihai Eminescu”, în *Language and Literature – European Landmarks of Identity*, Pitești, nr. 12, pp. 108-114.
- Caranica 1993: Nicu Caranica, „A regândi versul românesc”, în *Steaua*, nr. 7, iulie, p. 14-16; nr. 8-9, august-septembrie, pp. 8-10.
- Croce 1970: Benedetto Croce, *Estetica*, trad. de Dumitru Trancă, studiu intr. de Nina Facon, București, Univers.
- Diaconu 2016: Mircea A. Diaconu, „Ion Negoițescu, dincolo de estetic”, în *Meridian critic*, nr. 1, pp. 36-37.
- Dobrescu 2004: Caius Dobrescu, *Mihai Eminescu: imaginarul spațiului privat; imaginarul spațiului public*, Brașov, Aula.
- Gilbert, Kuhn 1972: K.E. Gilbert, H. Kuhn, *Istoria esteticii*, trad. de Sorin Mărculescu, pref. de Titus Mocanu, București, Meridiane.
- Manolescu 1967: Nicolae Manolescu, „Ion Negoițescu: Opera lui Eminescu”, în *Contemporanul*, nr. 49, 8 decembrie, p. 3.
- Moraru 1950: Nicolae Moraru, *Studii și eseuri*, București, Editura pentru Literatură și Artă.
- Negoițescu 1966: I. Negoițescu, *Scriitori moderni. Studii și însemnări critice*, București, Editura pentru Literatură.
- Negoițescu 1971: I. Negoițescu, „Un poet plutonic: Ștefan Aug. Doinaș”, în *Lumina*, nr. 5, pp. 31-37.
- Negoițescu 1975: I. Negoițescu, *Engrame*, București, Albatros.
- Negoițescu 1991: I. Negoițescu, *Istoria literaturii române (1800-1945)*, vol. I, București, Minerva.
- Negoițescu 1995: I. Negoițescu, *Poezia lui Eminescu*, ediția a IV-a, prefață de Petru Poantă, ediție îngrijită de Dan Damaschin, Cluj-Napoca, Dacia.
- Negoițescu 2007: I. Negoițescu, *De la „elanul juvenil” la „visatul Euphorion”*. *Publicistica de tinerețe: 1938-1947*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Nemoianu 1998: Virgil Nemoianu, *Îmblânzirea romantismului – Literatura europeană și epoca Biedermeier*, trad. de Alina Florea și Sanda Aronescu, București, Minerva.
- Papahagi 1994: Marian Papahagi, *Fragmente despre critică*, Cluj-Napoca, Dacia.

- Pérez 1956: Eduardo Aunós Pérez, *Gérard de Nerval et ses énigmes*, Paris, Aryana et Gérard Vidal éditeur.
- Petreu 2004: Marta Petreu, *Conversații cu...*, București, Universal Dalsi.
- Piru 1968: Al. Piru, „Un nou Eminescu? (Controverse)”, în *Luceafărul*, nr. 5, 3 februarie, p. 2.
- Platon 1992: Platon, *Banchetul*, trad. de Cezar Papacostea și Nina Facon, Timișoara, Editura de Vest.
- Poantă 2005: Petru Poantă, „Ion Negoitescu”, în *Dicționarul General al Literaturii Române*, L/O, București, Univers Enciclopedic.
- Rusu 1969: M.N. Rusu, *Utopica*, București, Editura pentru Literatură.
- Vasile 2014: Cristian Vasile, *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965-1974*, București, Humanitas.
- Vitner 1955: Ion Vitner, *Eminescu*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă.

Rezumat: Studiul de față are ca obiect definirea „momentului” Negoitescu în eminescologie, odată cu publicarea la finele anului 1967 a volumului său dedicat poeziei marelui nostru poet, cu accentul apăsător pus pe postume, în opoziție, fățișă sau tacită, cu interpretări de prestigiu, de la Titu Maiorescu și până la G. Călinescu, care pariau îndeobște pe antume. Dincolo de aceasta, cartea *Poezia lui Eminescu*, elaborată în anii imediat postbelici, se înscrie ca un act de „dizidență” subtilă față de discursul critic oficial minat de obediența față de regimul comunist al unor reprezentanți ai proletcultismului românesc, precum Moraru, Vitner, Beniuc... Dihotomia *neptunic-plutonic*, instrument principal în grila de lectură a lui I. Negoitescu, ce a generat în mediile academice, dar și în orizontul general de receptare ample și pasionate dezbateri, cu poziții pro și contra, e privită de noi într-un context estetic-literar mai larg, cu trimiteri la demersuri analitice și interpretative similare românești sau străine.

Cuvinte-cheie: Călinescu, dihotomie, dionisiac, divergență, eminescologie, Negoitescu, neptunic, Nietzsche, plutonic, proletcultism.

Abstract: The object of the present study is to define what we call 'The Negoitescu Moment', with respect to Eminescu's work critique, moment initiated by Negoitescu's 1967 volume, *Eminescu's Poetry*, dedicated to our great poet, with a pregnant focus on the poet's posthumous work and in clear opposition to the prestigious analyses of the majority of the critics – starting with Titu Maiorescu and ending with G. Călinescu – who used to praise the anthumous works. Even more, Negoitescu's book, written in the postbellum years, is a subtle 'dissident' act aimed at the official discourse of the contemporary critics, permeated by obedience towards the Communist regime, or some well-known representatives of the Romanian Proletcult such as Moraru, Vitner, or Beniuc. The celebrated dichotomy *Neptunian-Plutonian* –

one of the main instruments in Negoitescu's reading approach, and a trigger for ample and passionate pro and con arguments to take place in more or less academic circles – is presented here in a widened literary context, with a hint to similar analytical and interpretative approaches, intended by both Romanian and foreign critics.

Keywords: Călinescu, dichotomy, Dionysian, divergence, eminescology, Negoitescu, Neptunian, Nietzsche, Plutonian, Proletcult.

